

MARCELINA WITEK

 <https://orcid.org/0000-0002-0846-4083>

Gwarancje procesowe dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym w świetle wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 5 września 2024 r. w sprawie C-603/22

**Procedural guarantees for children who are suspects or defendants
in criminal proceedings in light of the judgment of the Court
of Justice of the European Union of September 5, 2024
in Case C-603/22**

Abstract: This article focuses on the issue of procedural guarantees for children acting as suspect or accused in criminal proceedings. Particular attention was paid to the two-pronged development of accountability standards – both in the context of universal acts and within the framework of regulations adopted at the European Union level. The key element of the study is an analysis of the judgment of the Court of Justice of the European Union of September 5, 2024, including a presentation of the facts of the case in which the preliminary questions were referred. The following part of the article assesses the impact of the ruling on the Polish legal order, with a particular focus on the April 14, 2023 amendments to the Code of Criminal Procedure. In this context, the fundamental problems of the Polish regulation were pointed out, including the issue of mandatory defense and the automatic termination of the obligation to provide it when the suspect reaches the age of majority.

Keywords: criminal proceedings, children, directive, Court of Justice of the European Union, mandatory defense

1. Uwagi wprowadzające

Rozwój standardów odpowiedzialności dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym następował w długotrwałym i dwutorowym procesie. System gwarancji proceduralnych kształtował się zarówno na poziomie uniwersalnych inicjatyw prawnych, jak i na forum Unii Europejskiej, obejmując dorosłych sprawców przestępstw oraz sprawców będących dziećmi. Proces ten, związany z nową koncepcją praw człowieka, wyraźnie przybrał na sile po II wojnie światowej. Nowo powstające instytucje i organizacje zajmujące się ochroną praw człowieka w naturalny sposób podejmowały się również funkcji protektora praw dzieci. Podmiotem, który w działaniach tych odegrał najważniejszą początkową rolę, była Organizacja Narodów Zjednoczonych¹. W 1948 r. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęło Powszechną Deklarację Praw Człowieka², w której założono, że macierzyństwo i dzieciństwo korzystają z prawa do specjalnej opieki oraz pomocy (art. 25 ust. 2). Natomiast w 1959 r. ONZ proklamowała Deklarację praw dziecka, a w 1966 r. przyjęła Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka³. Na szczególną uwagę zasługuje akt prawny Organizacji Narodów Zjednoczonych, w którym po raz pierwszy pojawiła się kwestia gwarancji procesowych należnych dzieciom, czyli osobom poniżej 18. roku życia. Taką regulacją jest Konwencja o prawach dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych⁴ z 1989 r., która została ratyfikowana przez wszystkie kraje Unii Europejskiej, a standardy i zasady przez nią ustanowione mają kluczowe znaczenie dla kształtu europejskiej polityki w zakresie praw dziecka. Konwencja o prawach dziecka stała się nie tylko najszybciej powszechnie ratyfikowanym traktatem ONZ, ale i jednym z najistotniejszych, nawiązując bowiem do

¹ A. Lewandowska: *Prawo dziecka do nauki na tle idei praw dziecka*. W: *Dziecko w sytuacjach uczenia się. Codzienność w poznawaniu świata i siebie*. Red. J. Malinowska, E. Jezierska-Wiejak. Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017, s. 149.

² Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta i proklamowana rezolucją Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych 217A w dniu 10 grudnia 1948 r. https://www.unesco.pl/fileadmin/import24/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf [dostęp: 22.12.2024].

³ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167 (kwestię praw dziecka porusza art. 24); Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. 1977, nr 38, poz. 169 (kwestię praw dziecka porusza art. 10).

⁴ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526 z późn. zm. Zgodnie z art. 1 niniejszej konwencji „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej 18 lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność.

jej postanowień wszystkie późniejsze umowy międzynarodowe regulujące w określonym zakresie przedmiotowym prawa dziecka lub prawa związane z rodziną⁵. Ze względu na tytułową problematykę szczególne znaczenie mają regulacje artykułów: 37 i 40 Konwencji. Dotyczą one m.in. zakazu tortur i poniżającego traktowania oraz zakazu orzekania wobec dziecka kary śmierci i dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości wcześniejszego zwolnienia (art. 37 a), a także prawa dziecka pozbawionego wolności do uzyskania niezwłocznego dostępu do pomocy prawnej (art. 37 d) oraz prawa każdego dziecka podejrzanego lub oskarżonego bądź uznanego za winne naruszenia prawa karnego do traktowania w sposób sprzyjający jego poczuciu godności i wartości (art. 40 ust. 1). Konwencja o prawach dziecka oraz pozostałe akty poświęcone temu podmiotowi z jednej strony wyrażały szczególny stosunek do dziecka jako podmiotu prawa, zaś z drugiej strony przyczyniały się do rozpowszechniania zmian prawnych i mentalnych odzwierciedlających konieczność adaptacji w przypadku tej kategorii osób odmiennych zasad, dyrektyw oraz sposobów postępowania niż wobec reszty społeczeństwa⁶. W piśmiennictwie Konwencja bywa trafnie określana mianem światowej konstytucji praw dziecka⁷ oraz najważniejszego dokumentu chroniącego prawa dziecka⁸.

2. Europejski system gwarancji procesowych w sprawach dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym

Analizę standardów wypracowanych przez Unię Europejską należy rozpocząć od aktów stanowiących fundament prawa europejskiego. Pierwszym z nich jest Traktat o Unii Europejskiej⁹, który w art. 3 ust. 3 zawiera zobowiązanie do wspierania ochrony praw dziecka. Także Karta praw

⁵ A.N. Schulz: 2.3.2. *Zasady*. W: *Międzynarodowe prawo rodzinne. Filiacja. Piecza nad dzieckiem. Alimentacja*. Red. P. Mostowik. Wyd. 1. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2023. <https://sip-1lex-1pl-1eejjwakw0a91.han.buw.uw.edu.pl/#/monograph/369528150/407?keyword=konwencja%20o%20prawach%20dziecka&toHit=1&cm=SREST> [dostęp: 17.12.2024].

⁶ V. Konarska-Wrzošek: *Rozdział 1 Szczególny status dzieci i młodzieży w prawie wewnętrznym i w prawie międzynarodowym*. W: Eadem: *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*. Wyd. 1. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013. <https://sip-1lex-1pl-1eejjwakw0a91.han.buw.uw.edu.pl/#/monograph/369278063/271022/konarska-wrzošek-violetta-prawny-system-postepowania-z-nieletnimi-w-polsce?cm=RELATIONS> [dostęp: 17.12.2024].

⁷ Zob. E. Czyż: *Prawa dziecka*. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2002, s. 13.

⁸ M. Michalak: *Wstęp*. W: *Konwencja o prawach dziecka. Wybór zagadnień (artykuły i komentarze)*. Red. S.L. Stadniczeńko. Rzecznik Praw Dziecka, Warszawa 2015, s. 9.

⁹ Traktat o Unii Europejskiej. Dz.U. 2004, nr 90, poz. 864/30 z późn. zm.

podstawowych Unii Europejskiej¹⁰ w art. 24 przewiduje m.in. konieczność uwzględniania najlepszego interesu dziecka we wszystkich działaniach dotyczących małoletnich.

Jeśli chodzi o gwarancje procesowe należne niepełnoletnim sprawcom przestępstw, na system ochrony składają się akty o charakterze generalnym oraz te ściśle poświęcone tej kategorii podmiotowej. Na podstawie regulacji ogólnych dzieci podejrzane lub oskarżone o popełnienie przestępstwa mają prawo do rzetelnego procesu sądowego i korzystają z takich samych gwarancji, jakie przysługują każdej innej osobie¹¹, zaś na podstawie szczególnych aktów normatywnych są podmiotem zindywidualizowanych uprawnień procesowych. W kilku dyrektywach unijnych określono szczegółowe gwarancje rzetelnego procesu o zasięgu ogólnym. Są to: dyrektywa w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego¹², dyrektywa w sprawie prawa do informacji¹³ i dyrektywa w sprawie prawa dostępu do adwokata¹⁴. Ważną inicjatywą Unii Europejskiej było zalecenie Komisji z dnia 27 listopada 2013 r. w sprawie gwarancji procesowych dla osób wymagających szczególnego traktowania podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym¹⁵. Jak wskazano w pkt 1 preambuły, powyższe zalecenie miało na celu zachęcenie państw członkowskich do wzmocnienia praw procesowych wszystkich podejrzanych lub oskarżonych, którzy nie są w stanie zrozumieć postępowania karnego i skutecznie w nim uczestniczyć ze względu na swój wiek, stan umysłowy lub fizyczny bądź niepełnospraw-

¹⁰ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej. Dz.U. UE C 2007, nr 303, s. 1 z późn. zm.

¹¹ *Podręcznik prawa europejskiego dotyczącego praw dziecka*. Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej i Rada Europy, Luksemburg 2019, s. 212. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_pl.pdf [dostęp: 08.11.2024].

¹² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym. Dz.U. UE L 280 z dnia 26 października 2010 r.

¹³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym. Dz.U. UE L 142 z dnia 1 czerwca 2012 r.

¹⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności. Dz.U. UE L 2013, nr 294. M.in. art. 5 stanowi o prawie do poinformowania osoby, na której spoczywa odpowiedzialność rodzicielska, o pozbawieniu wolności dziecka (dla celów tego ustępu za dziecko uznaje się osobę, która nie ukończyła 18. roku życia).

¹⁵ Zalecenie Komisji z dnia 27 listopada 2013 r. w sprawie gwarancji procesowych dla osób wymagających szczególnego traktowania podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym (2013/C 378/02). Dz.U. UE C 378 z dnia 24 grudnia 2013 r.

ność. Zalecenie Komisji z 2013 r. uwypukliło takie kwestie, jak: prawo do informacji, prawo dostępu do adwokata, niedyskryminacja przy korzystaniu z praw procesowych czy powinność nagrywania przesłuchań na etapie postępowania przygotowawczego w formie zapisu audiowizualnego. Mimo że zalecenie – zgodnie ze swą naturą prawną – nie nakłada żadnych zobowiązań na adresatów, każdorazowo stanowi rodzaj autorytatywnej ekspresji określonej linii i preferowanych kierunków działania. Stąd też wyrażone w sygnalizowanym akcie stanowisko Komisji stanowiło dosadną i ważną wypowiedź.

Podkreślając znaczenie ogółu unijnych inicjatyw ukierunkowanych na ochronę prawną dzieci, szczególne znaczenie w zakresie kształtowania odpowiedzialności dzieci należy przypisać Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym¹⁶. Jak wskazano w pkt 1 preambuły tego aktu, celem dyrektywy jest ustanowienie gwarancji procesowych mających zapewnić dzieciom, tj. osobom, które nie ukończyły 18 lat, będącym podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym, możliwość zrozumienia i śledzenia przebiegu takiego postępowania oraz wykonywania przysługującego im prawa do rzetelnego procesu sądowego i zapobieganie ponownemu popełnianiu przez dzieci czynów zabronionych, a także wspieranie ich integracji społecznej. Ponadto, w preambule podkreślono, że szczególne podejście do niepełnoletnich oskarżonych wynika z konieczności zapewnienia wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom, tak aby zachować ich potencjał do rozwoju i reintegracji społecznej. Wskazany kierunek koresponduje z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w którym konsekwentnie zwraca się uwagę na potrzebę zapewnienia, aby dziecko oskarżone o popełnienie przestępstwa zostało potraktowane w sposób, który w pełni uwzględnia jego wiek, poziom dojrzałości oraz zdolności intelektualne i emocjonalne, oraz aby podjęto kroki w celu zagwarantowania mu możliwości zrozumienia swojej sytuacji procesowej i aktywnego uczestniczenia w postępowaniu¹⁷. Dyrektywa stanowi gwarancję takich praw dziecka, jak: prawo do informacji (art. 4),

¹⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym. Dz.U. UE L 2016, nr 132.

¹⁷ M. Fingas: *Podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej w procesie karnym – wybrane zagadnienia implementacji dyrektywy 2016/800*. „Europejski Przegląd Sądowy” 2019, nr 11, s. 11. Zob. np. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 16 grudnia 1999 r. 24724/94. T. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, HUDOC, pkt 84. LEX nr 76925; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 27 kwietnia 2017 r. 34015/07. Zherdev przeciwko Ukrainie, HUDOC, pkt 135. LEX nr 2276244.

prawo dziecka do poinformowania podmiotu odpowiedzialności rodzicielskiej (art. 5), prawo do pomocy adwokata (art. 6), prawo do indywidualnej oceny (art. 7), prawo do badania lekarskiego (art. 8), prawo do ochrony prywatności (art. 14), prawo do towarzyszenia dziecku w postępowaniu przez podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej (art. 15) oraz prawo dzieci do osobistej obecności na dotyczącej ich rozprawie i do udziału w niej (art. 16). Dyrektywa reguluje także takie kwestie, jak m.in. obowiązek audiowizualnego zapisu przesłuchania (art. 9) czy szczególne traktowanie w przypadku pozbawienia wolności (art. 12). Państwa członkowskie miały obowiązek wdrożenia przepisów dyrektywy do krajowych porządków prawnych do dnia 11 czerwca 2019 r.

W systemie ochrony dzieci znaczącą rolę odgrywają komunikaty Komisji Europejskiej. Wymaga podkreślenia, że komunikat nie jest projektem aktu prawnego, a jedynie dokumentem konsultacyjnym Unii Europejskiej, który po publikacji przekazywany jest parlamentom narodowym¹⁸. Nie wywołuje on bezpośrednich skutków prawnych w sferze prawa europejskiego i polskiego, jednakże Komisja Europejska zapowiada w nim podjęcie konkretnych inicjatyw prawodawczych. W tej sytuacji komunikat ma niebagatelny wpływ na kształtowanie standardów prawnych w określonej sferze. W komunikacie w sprawie celów strategicznych na lata 2005–2009¹⁹ nazwano działania na rzecz skutecznej ochrony dziecka jednym z fundamentalnych priorytetów (pkt 2.3). Istotną datą z perspektywy praw dziecka jest 4 lipca 2006 r., kiedy to Komisja Europejska wydała komunikat W kierunku strategii UE na rzecz praw dziecka²⁰. Była to propozycja strategii dotyczącej skutecznego propagowania i ochrony praw dziecka w ramach polityki wewnętrznej i zewnętrznej Unii Europejskiej oraz wspierania wysiłków państw członkowskich w tym zakresie. Natomiast 5 lutego 2008 r. Komisja Europejska opublikowała komunikat Większy nacisk na kwestię dzieci

¹⁸ Zob. Protokół (nr 1) w sprawie roli parlamentów narodowych w Unii Europejskiej. Dz.U. UE C 2016, nr 202, s. 203.

¹⁹ Komunikat Przewodniczącego w porozumieniu z Wiceprzewodniczącą Wallström w sprawie celów strategicznych 2005–2009: Europa 2010: Partnerstwo na rzecz odrodzenia Europy – dobrobyt, solidarność i bezpieczeństwo. COM (2005) 12 z dnia 26 stycznia 2005 r. <https://op.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/17df12fd-7203-48a5-a97b-8719f352268d> [dostęp: 28.07.2025].

²⁰ Komunikat Komisji – W kierunku strategii UE na rzecz praw dziecka. COM (2006) 367 z dnia 4 lipca 2006 r. Nieopublikowany w Dzienniku Urzędowym. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:r12555> [dostęp: 28.07.2025]. Na podstawie niniejszego Komunikatu Parlament Europejski przyjął Rezolucję z dnia 16 stycznia 2008 r.: W kierunku strategii UE na rzecz praw dziecka (2007/2093(INI)). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52008IP0012> [dostęp: 28.07.2025].

w działaniach zewnętrznych UE²¹, którego celem było przyczynienie się do wypracowania długoterminowej strategii UE na rzecz praw dzieci w związku z przyjętymi przez Radę w grudniu 2007 r. Wytycznymi UE w sprawie promowania i ochrony praw dziecka²². Następnym ważnym wydarzeniem w omawianej sferze było wydanie przez Komisję Europejską 15 lutego 2011 r. komunikatu Agenda UE na rzecz praw dziecka²³. Jak wskazano we wprowadzeniu, intencją Komisji Europejskiej było potwierdzenie głębokiego zaangażowania wszystkich instytucji UE oraz wszystkich państw członkowskich w promowanie, ochronę i realizację praw dziecka w kontekście wszystkich właściwych polityk UE oraz przekształcenie tego zaangażowania w konkretne wyniki. W kontekście analizowanego zagadnienia szczególnie interesujący jest fragment komunikatu, który dotyczy wymiaru sprawiedliwości dostosowanego do potrzeb dzieci (pkt 2.1). Należy uzupełnić, że aspekt wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku został podkreślony w Planie działań służącym realizacji programu sztokholmskiego²⁴, w którym m.in. umiejscowiono ramy działań na lata 2010–2015. Jak wskazano w komunikacie Agenda UE na rzecz praw dziecka, prawo do sprawiedliwego procesu przysługujące dzieciom w postępowaniu karnym obejmuje ochronę prywatności, prawo do bycia poinformowanym o zarzutach i postępowaniu w sposób dostosowany do wieku oraz dojrzałości, prawo do pomocy prawnej i zastępstwa prawnego (pkt 2.1). Jednocześnie komunikat stanowi zobowiązanie Komisji do podejmowania dalszych działań w celu wzmocnienia praw procesowych podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym, w tym dzieci (pkt 2.1).

Fundamentalną rolę w wykładni i egzekwowaniu praw dziecka odgrywają sądy europejskie, przede wszystkim Europejski Trybunał Praw Człowieka.

²¹ Komunikat Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów – Większy nacisk na kwestię dzieci w działaniach zewnętrznych UE. COM (2008) 55, wersja ostateczna z dnia 5 lutego 2008 r. Nieopublikowany w Dzienniku Urzędowym. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0055> [dostęp: 28.07.2025].

²² Wytyczne UE w sprawie promowania i ochrony praw dziecka, zatwierdzone przez Radę dnia 10 grudnia 2007 r. Nieopublikowane w Dzienniku Urzędowym. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16031-2007-INIT/pl/pdf> [dostęp: 28.07.2025].

²³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Agenda UE na rzecz praw dziecka. COM (2011) 60, wersja ostateczna z dnia 15 lutego 2011 r. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0060:FIN:pl:PDF> [dostęp: 28.07.2025].

²⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dnia 20 kwietnia 2010 r. – Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości dla europejskich obywateli – Plan działań służący realizacji programu sztokholmskiego. COM (2010) 171, wersja ostateczna. Nieopublikowany w Dzienniku Urzędowym. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0171> [dostęp: 28.07.2025].

W kontekście tytułowej problematyki zwraca uwagę wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) z dnia 5 września 2024 r.²⁵, wydany w ramach wykorzystania instytucji pytania prejudycjalnego, o którym mowa w art. 267 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Z tego instrumentu skorzystał II Wydział Karny Sądu Rejonowego w S. w ramach postępowania o sygn. akt II K 613/22²⁶. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej odniósł się do szeregu zadanych przez polski sąd pytań, udzielając obszernej i ważnej odpowiedzi.

3. Znaczenie wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 5 września 2024 r. dla polskiego prawa karnego procesowego

Analizę przedmiotowego orzeczenia TSUE warto poprzedzić przedstawieniem stanu faktycznego sprawy. Przed Sądem Rejonowym w S. toczyło się postępowanie karne przeciwko M.S., którego przedmiotem było wielokrotne wdzieranie się przez oskarżonego na teren nieczynnego ośrodka wypoczynkowego, tj. przestępstwo z art. 193 Kodeksu karnego²⁷ w zw. z art. 12 § 1 k.k. Zarzut popełnienia przestępstwa z art. 193 k.k. w tym samym postępowaniu postawiono również J.W. i M.P. Co kluczowe dla dalszej analizy w ramach czynu ciągłego, w chwili pierwszego zachowania M.S. miał 16 lat, natomiast J.W. oraz M.P. mieli po 17 lat. W czasie pozostałych zachowań wchodzących w skład zarzucanego M.S. czynu ciągłego miał on ukończone 17 lat. M.S. przed pierwszym przesłuchaniem nie został poinformowany przez Policję o przysługujących mu prawach do przesłuchania z udziałem adwokata oraz do zaznajomienia się z aktami postępowania. Wzywając go na przesłuchanie, funkcjonariusz Policji miał świadomość, że M.S. ukończył 17 lat, jednak nie ukończył 18. roku życia. W wezwaniu na przesłuchanie nie umieszczono informacji o tym, że M.S. ma prawo ustanowienia obrońcy. Matka M.S. na prośbę swojego syna chciała wziąć udział w przesłuchaniu wraz z nim, tymczasem na komisariacie funkcjonariusz Policji stanowczo odmówił jej na to zgody, wskazując, że M.S. odpowiada jak osoba dorosła, gdyż ukończył 17 lat. Ponadto, funkcjonariusz odmówił udzielenia matce oskarżonego jakichkolwiek informacji po zakończeniu czynności przesłuchania syna, ponownie powołując się na argument

²⁵ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 5 września 2024 r., C-603/22, Prokurator Rejonowy w Słupsku i D.G., En Qualité De Curateur De M.B. Et B.B. przeciwko M.S. i in. LEX nr 3752692.

²⁶ Postanowienie Sądu Rejonowego w Słupsku z dnia 26 sierpnia 2022 r. II K 613/22. LEX nr 3571942.

²⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. T.j. Dz.U. 2025, poz. 383 [dalej: k.k.].

o możliwości pociągnięcia M.S. do odpowiedzialności karnej. Matki nie poinformowano też o biegu postępowania, a samego M.S. o prawie do końcowego zaznajomienia się z aktami postępowania przed wysłaniem aktu oskarżenia do sądu. W czasie przesłuchania M.S. szczegółowo przedstawił przebieg zdarzenia oraz złożył wyjaśnienia, które go obciążyły, czego skutkiem była zmiana kwalifikacji czynu z jednokrotnego na czyn ciągły. Wyjaśnienia te stały się podstawą wykonania dalszych czynności procesowych, w tym ustalenia tożsamości dwóch pozostałych występujących w sprawie podejrzanych. J.W. i M.P. usłyszeli zarzuty wyłącznie jednokrotnego wdarcia się na teren ośrodka wypoczynkowego. Po zakończeniu przesłuchania M.S. funkcjonariusze Policji przedstawili mu dokument zawierający ogólne uprawnienia i obowiązki w postępowaniu karnym, jednakże ten podpisał go bez zapoznania się z jego treścią, gdyż ta była dla niego zbyt skomplikowana i obszerna. W przypadku przesłuchań pozostałych oskarżonych sytuacja była odmienna, ponieważ ich rodzicom zezwolono na udział w przesłuchaniu dzieci. Przebieg przesłuchania był w ich przypadku podobny, jednak zarzuty wobec nich nie zostały zmienione. Co istotne, sama czynność odebrania wyjaśnień w stosunku do wszystkich trzech podejrzanych nie została utrwalona w formie zapisu audiowizualnego. W toku postępowania przygotowawczego nie przeprowadzono indywidualnej oceny podejrzanych. Po wniesieniu przez Prokuraturę Rejonową w S. aktu oskarżenia przeciwko M.S., J.W. i M.P., z uwagi na brak ustanowionych obrońców, każdemu z oskarżonych sąd ustanowił obrońcę z urzędu. Każdy z trzech obrońców złożył wniosek o pominięcie wyjaśnień złożonych w postępowaniu przygotowawczym, wskazując na uzyskanie dowodu z naruszeniem prawa oraz brak możliwości uznania go za podstawę przy ustaleniu stanu faktycznego. We wszystkich trzech przypadkach sąd przychylił się do wniosku, jednocześnie oddalając wniosek oskarżyciela o przeprowadzenie dowodu z wyjaśnień złożonych bez udziału obrońcy w toku postępowania przygotowawczego²⁸.

Sąd Rejonowy w S. w drodze postanowienia z 26 sierpnia 2022 r.²⁹ skierował szereg pytań prejudycjalnych w celu ustalenia m.in., czy przywołana dyrektywa 2016/800 w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia im pomocy obrońcy z urzędu od momentu postawienia zarzutów, jeżeli dziecko lub podmioty odpowiedzialności rodzicielskiej nie ustanowiły same obrońcy z wyboru, oraz do zapewnienia, aby dzieci były przesłuchiwane w obecności i przy

²⁸ Postanowienie Sądu Rejonowego w Słupsku z dnia 26 sierpnia 2022 r. II K 613/22. LEX nr 3571942.

²⁹ Ibidem.

uczestnictwie ustanowionego adwokata. Co więcej, sąd chciał rozwiązać wątpliwości dotyczące tego, czy dzieci będące podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym muszą być niezwłocznie informowane o przysługujących im prawach, które są istotne dla zagwarantowania rzetelnego postępowania, tj. prawie do korzystania z pomocy obrońcy, prawie do odmowy składania wyjaśnień, prawie do nieobciążania swojej osoby. Niejasna dla sądu była także kwestia, czy gwarancje przewidziane w dyrektywie obejmują również osoby dorosłe, które osiągnęły pełnoletność dopiero w toku postępowania karnego. Sąd poruszył też kwestię informacji udzielanych dzieciom w toku postępowania karnego, a mianowicie, czy powinny być one przekazywane prostym i przystępnym językiem, adekwatnym do wieku małoletniego. Celem sądu było także ustalenie, czy przepisy unijne zobowiązują sąd rozpoznający sprawę w toku postępowania karnego do nieuwzględniania obciążających wyjaśnień złożonych przez dzieci będące podejrzanymi lub oskarżonymi w toku przesłuchania przeprowadzonego z naruszeniem przepisów dyrektywy 2016/800.

Sąd odsyłający wniósł ponadto o rozpatrzenie przedstawionych pytań prejudycjalnych w trybie przyspieszonym, zgodnie z art. 105 regulaminu postępowania przed Trybunałem³⁰. Na poparcie swojego wniosku Sąd Rejonowy w S. podniósł, że polskie sądy orzekają na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego, które zdaniem sądu odsyłającego nie gwarantują minimalnych standardów ochrony wynikających z prawa unijnego. Według sądu odsyłającego przedstawione pytania wykraczają poza ramy sprawy w postępowaniu głównym z uwagi na znaczną liczbę spraw rozpoznawanych każdego miesiąca przez polskie sądy, dotyczących małoletnich będących podejrzanymi lub oskarżonymi. Sąd odsyłający przypomniał także, iż wadliwie przeprowadzone czynności procesowe nieodwracalnie podważają fundamentalne zasady postępowania karnego. Jednakże, w dniu 21 października 2022 r. prezes Trybunału podjął decyzję o nieuwzględnieniu wniosku Sądu Rejonowego w S. i rozpatrzeniu sprawy w standardowym toku. Prezes Trybunału zdecydował natomiast o rozpoznaniu niniejszej sprawy w pierwszej kolejności na podstawie art. 53 § 3 regulaminu postępowania. Godny uwagi jest również fakt, że polski rząd uznał powyższe pytania prejudycjalne za niedopuszczalne³¹.

Przechodząc do istoty stanowiska wyrażonego w omawianym wyroku z dnia 5 września 2024 r., należy stwierdzić, iż, po pierwsze, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w pkt 108 uzasadnienia wyroku orzekł, że dzieci będące podejrzanymi lub oskarżonymi powinny mieć dostęp do

³⁰ Regulamin postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości. Dz.U. UE L 2012, nr 265, s. 1 z późn. zm.

³¹ Zob. pkt 69 uzasadnienia wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 5 września 2024 r., C-603/22. LEX nr 3752692.

adwokata przed pierwszym przesłuchaniem przez Policję lub inny organ ścigania albo organ sądowy, a najpóźniej poczynawszy od tego przesłuchania. Trybunał przypomniał, że dyrektywa 2016/800 wyraźnie zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia pomocy adwokata dziecku, jak również nie przewiduje możliwości zrzeczenia się przez dziecko przysługującego mu prawa do skorzystania z pomocy obrońcy. Prawo krajowe dotyczące pomocy prawnej z urzędu powinno zagwarantować dzieciom będącym podejrzanymi lub oskarżonymi skuteczne wykonywanie prawa do obrony. Jeżeli adwokat nie został wyznaczony z wyboru, dziecko powinno mieć możliwość skorzystania z adwokata wyznaczonego z urzędu. Trybunał wywnioskował, że organy nie mogą przeprowadzić przesłuchania, jeżeli dziecko rzeczywiście nie korzysta z pomocy adwokata.

Po drugie, w pkt 128 uzasadnienia wyroku TSUE orzekł, że osoby, które w momencie objęcia postępowaniem karnym były dziećmi, jeżeli ukończyły 18 lat w toku tego postępowania, nadal korzystają z prawa do pomocy adwokata. Uznano też, że ze względu na okoliczności sprawy, a zwłaszcza stopień dojrzałości i konieczność szczególnego traktowania, zastosowanie znajdują przepisy dyrektywy 2016/800.

Po trzecie, zgodnie z pkt 147–153 uzasadnienia wyroku dzieciom będącym podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym powinno się udzielać informacji o przysługujących im prawach możliwie najszybciej po poinformowaniu ich, że są podejrzanymi lub oskarżonymi. Takie informacje powinny być przekazane najpóźniej przed pierwszym przesłuchaniem przez Policję lub inny organ ścigania. Prawo do informacji o przysługujących prawach ma zapewnić rzetelność postępowania i skuteczność prawa do obrony od pierwszego jego stadium. Zważywszy na szczególne potrzeby dzieci, jeżeli podejrzanym lub oskarżonym nie osiągnął pełnoletności, to informacje powinny być podane prostym i przystępnym językiem, który umożliwi ich skuteczne zrozumienie przez dziecko.

Po czwarte, w pkt 174–176 uzasadnienia wyroku TSUE stanął na stanowisku, że prawo unijne nie nakłada na państwa członkowskie obowiązku ustanowienia możliwości uznania przez sąd za niedopuszczalne dowodów obciążających z wyjaśnień złożonych przez dziecko w toku przesłuchania prowadzonego z naruszeniem przepisów dyrektywy 2016/800. Jednakże, w stosownych przypadkach sąd krajowy powinien z własnej inicjatywy pominąć przepisy krajowe, które są niezgodne z prawem UE, oraz wyciągnąć konsekwencje wynikające z pogwałcenia przepisów unijnych w odniesieniu do wartości dowodowej dowodów uzyskanych w takich okolicznościach.

4. Wnioski

Z perspektywy omawianego wyroku podstawowe znaczenie na gruncie polskiego prawa ma nowelizacja Kodeksu postępowania karnego dokonana ustawą z dnia 14 kwietnia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw³². Ustawa ta wprowadziła szereg istotnych zmian o charakterze uzupełniającym do wdrożenia przepisów dyrektywy 2016/800. Po pierwsze, ustawodawca sprecyzował zakres podmiotowy art. 76 k.p.k. przez rezygnację z pojęcia „nieletni” i zastąpienie go terminem „oskarżony, który nie ukończył 18 lat”. Po drugie, dodano art. 76a k.p.k., który przewiduje możliwość udziału rodzica lub opiekuna w posiedzeniu sądu albo osoby trzeciej wskazanej przez oskarżonego w określonych przypadkach. Jeżeli natomiast udział tych osób jest niemożliwy lub niecelowy, dla dobra dziecka może być wyznaczony asystent rodziny, o którym mowa w art. 12 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej³³. Po trzecie, uzupełniono art. 214 § 2 k.p.k. o katalog sytuacji procesowych, w których obligatoryjne jest przeprowadzenie wywiadu środowiskowego, o te, w których oskarżony w chwili czynu nie ukończył 18 lat. Ponadto, w ramach nowelizacji dodano przepis art. 299b k.p.k. przewidujący możliwość obecności osoby wskazanej przez podejrzanego, który nie ukończył 18 lat, w czynnościach z udziałem tego podejrzanego przeprowadzanych w toku postępowania przygotowawczego. Co więcej, nadano nowe brzmienie art. 300 § 1 k.p.k., który dotyczy prawa do informacji o uprawnieniach podejrzanego poniżej 18 lat oraz osoby będącej „podmiotem odpowiedzialności rodzicielskiej”. Ustawodawca rozszerzył także zakres pouczenia, o którym mowa w art. 607l § 4 k.p.k., będący wzorem pouczenia z informacjami o prawach przysługujących osobie ściganej, która nie ukończyła 18 lat, a której dotyczy europejski nakaz aresztowania. Ostatnią zmianą była nowelizacja dyspozycji art. 360 § 1 pkt 2 k.p.k. przez możliwość wyłączenia jawności rozprawy w sytuacji, gdy choćby jeden z oskarżonych nie ukończył 18 lat³⁴. Komentowana regulacja weszła w życie 15 lutego 2024 r. W uzasadnieniu rządowego projektu ustawy³⁵ wskazano, że zmiana zmierzała do uściślenia

³² Ustawa z dnia 14 kwietnia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2023, poz. 818 [dalej: k.p.k.].

³³ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. T.j. Dz.U. 2025, poz. 49.

³⁴ Poza powyższym zmiany dotknęły także Kodeks karny, Kodeks karny wykonawczy oraz ustawę z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

³⁵ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Druk nr 2933. <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2933> [dostęp: 28.07.2025].

i doprecyzowania obowiązujących przepisów odnoszących się do gwarancji procesowych przysługujących podejrzanym oraz oskarżonym, którzy nie ukończyli 18 lat. Zdaniem projektodawcy ustawa wprowadziła jedynie punktowe zmiany, które mają zapewnić realizację przepisów unijnych dyrektyw, albowiem już obecnie polskie prawo w zdecydowanej części wdraża te instrumenty prawa unijnego.

Przedstawiona nowelizacja Kodeksu postępowania karnego była szeroko komentowana. Jak trafnie wskazuje Iwona Palka, „nowelizacją z 14.04.2023 roku, która wchodzi w życie 15.02.2024 roku, znowelizowano § 1 art. 300 i rozszerzono zakres pouczeń, jakich należy obligatoryjnie na piśmie udzielić podejrzanemu ze szczególnym uwzględnieniem podejrzanego, który nie ukończył 18 lat. Ustawa nowelizująca rozszerza również krąg podmiotów, którym należy wręczyć pouczenie na piśmie w przypadku, gdy podejrzany nie ukończył 18 lat”³⁶. W kontekście art. 300 k.p.k. Michał Kurowski słusznie zauważa, że „kolejne zmiany, obowiązujące od 14.02.2024 roku, wynikały z konieczności uzupełnienia prawa do żądania wyjaśnień co do uprawnień i obowiązków szczególnych uczestników postępowania – świadków nieporadnych ze względu na wiek oraz stan zdrowia (§ 3a) oraz uszczegółowienia zakresu pouczeń podejrzanego, w tym uwzględnienia szczególnych rozwiązań dotyczących podejrzanego, który nie ukończył 18. roku życia. Analogicznie do rozwiązań dotyczących poszczególnych instytucji wprowadzono uprawnienie do pouczenia w sposób opisowy oraz graficzny (§ 3b). Zarówno odnośnie do podejrzanego, jak i co do pokrzywdzonego komentowany przepis stanowi zatem rozwinięcie zasady informacji procesowej”³⁷. Natomiast odnosząc się do art. 76 k.p.k., Krzysztof Eichstaedt zwraca uwagę, że „zgodnie z obowiązującym od 15.02.2024 r. art. 76 k.p.k. przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod pieczę której oskarżony pozostaje może podejmować na jego korzyść wszelkie czynności procesowe, w tym także wnosić środki odwoławcze, składać wnioski oraz ustanowić obrońcę do czasu ukończenia przez oskarżonego 18 lat, a nie jak miało to miejsce przed nowelizacją komentowanego przepisu do czasu ukończenia 17 lat. Czynności dokonane przez przedstawiciela ustawowego lub osobę, pod pieczę której pozostaje

³⁶ I. Palka: *Art. 300. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Red. J. Zagrodnik. Wyd. 1. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2024. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587945469/777312> [dostęp: 18.12.2024].

³⁷ M. Kurowski: *Art. 300. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. T. 1: *Art. 1–424*. Red. D. Świecki. Wyd. 7. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2024. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587388661/761809> [dostęp: 18.12.2024].

oskarżony, który nie ukończył 18 lat, pozostają także skuteczne po ukończeniu przez oskarżonego wspomnianego wcześniej wieku”³⁸.

Z perspektywy omówionego orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej zasadniczym problemem wydaje się aspekt obrony obligatoryjnej, w szczególności na etapie postępowania przygotowawczego, w jego toku bowiem podejrzani, którzy nie osiągnęli 18. roku życia, nie posiadali obrońców. Dostęp do pomocy prawnej od pierwszego przesłuchania w postępowaniu karnym stanowi istotną gwarancję dla podejrzanego, której naruszenie może spowodować nieodwracalny uszczerbek w trakcie całego procesu karnego³⁹. Zostało to wcześniej zauważone w wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) w sprawie Salduz przeciwko Turcji⁴⁰, w którym ETPC podkreślił, że w przypadku pierwszego przesłuchania konieczne jest zapewnienie jednostce dostępu do obrońcy. Jak wskazuje Andrzej Sakowicz, problematyka dowodowego wykorzystania wyjaśnień podejrzanego, występującego bez obrońcy bądź pod nieobecność obrońcy, budzi liczne kontrowersje w literaturze procesu karnego, a sam udział obrońcy jest nie tylko gwarancją respektowania prawa do obrony, lecz także zapobiega niewłaściwemu traktowaniu podejrzanych podczas przesłuchań i stanowi wyraz realizacji tzw. równości broni w procesie karnym od najwcześniejszego stadium postępowania⁴¹. Zasadą jest dostęp do pomocy obrońcy od momentu pierwszego przesłuchania, chyba że istnieją szczególne okoliczności danej sprawy, które uzasadniają ograniczenie korzystania z tego prawa. Przejawia się to w zakazie dowodowego wykorzystania na niekorzyść oskarżonego wyjaśnień złożonych pod nieobecność obrońcy, jeżeli podejrzany nie zrzekł się wyraźnie prawa do kontaktu z obrońcą⁴². Organy procesowe powinny zatem podjąć działania z urzędu, zmierzające do zapewnienia podejrzanym, którzy nie ukończyli 18. roku życia, możliwości skorzystania z pomocy obrońcy przed pierwszym prze-

³⁸ K. Eichstaedt: *Art. 76. W: Kodeks postępowania karnego. T. 1: Komentarz aktualizowany*. Red. D. Świecki. Wyd. 7. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2024. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587748334/780568> [dostęp: 18.12.2024].

³⁹ A. Sakowicz: *Zakaz dowodowego wykorzystania wyjaśnień podejrzanego występującego bez obrońcy bądź pod nieobecność obrońcy*. „Europejski Przegląd Sądowy” 2019, nr 1, s. 47.

⁴⁰ Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Salduz przeciwko Turcji z dnia 27 listopada 2008 r., skarga nr 36391/02. [https://etpcz.ms.gov.pl/etpc-content/\\$N/9900000000000001_I_ETPC_036391_2002_Wy_2008-11-12_001](https://etpcz.ms.gov.pl/etpc-content/$N/9900000000000001_I_ETPC_036391_2002_Wy_2008-11-12_001) [dostęp: 13.01.2025].

⁴¹ A. Sakowicz: *Zakaz dowodowego...*, s. 47.

⁴² A. Ruchała: *Konsekwencje braku obrońcy podczas pierwszego przesłuchania w postępowaniu przygotowawczym. Glosa do postanowienia SN z dnia 27 czerwca 2017 r., II KK 82/17*. „Palestra” 2019, nr 3. <https://sip.lex.pl/#/publication/151350948/ruchala-anna-konsekwencje-braku-obroncy-podczas-pierwszego-przesluchania-w-postepowaniu...?cm=URLATIONS> [dostęp: 18.12.2024].

słuchaniem, co stanowi rdzeń doktryny wypracowanej na gruncie sprawy Salduz i jest zgodne ze wskazanym standardem strasburskim⁴³.

Problematyczna wydaje się także kwestia automatyzmu ustanienia obrony obligatoryjnej w momencie osiągnięcia pełnoletności przez podejrzanego. Jak wskazuje się w piśmiennictwie, obrońcę musi posiadać każdy oskarżony, który w toku prowadzenia postępowania karnego nie ma ukończonych 18 lat. Przepis art. 79 § 1 pkt 1 k.p.k. jest sformułowany w czasie teraźniejszym, co wskazuje, że oskarżony musi mieć obrońcę tylko w tym czasie, w którym nie ma ukończonych 18 lat. Przepis ten nie wiąże obrony obligatoryjnej z wiekiem w chwili popełnienia czynu lub na określonym etapie postępowania karnego. Oznacza to, że obowiązek ten, po pierwsze, istnieje na każdym etapie postępowania karnego, a więc w postępowaniu przygotowawczym i sądowym; po drugie, ustaje w momencie, gdy oskarżony ukończy 18 lat⁴⁴. Zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z 21 grudnia 2023 r., stosownie do treści art. 79 § 1 pkt 1 k.p.k. w postępowaniu karnym oskarżony musi mieć obrońcę, jeżeli nie ukończył 18 lat. Tym samym, obrona obligatoryjna – w rozumieniu przepisów ustawy karnoprosesowej – związana jest z wiekiem sprawcy w czasie trwania procesu karnego. Inaczej rzecz ujmując, oskarżony musi mieć obrońcę, jeśli uzyskał ten status przed ukończeniem 18 lat, jednakże obowiązek posiadania obrońcy ze względu na wiek ustaje z chwilą ukończenia 18. roku życia w toku prowadzonego w sprawie postępowania, niezależnie od stadium procesowego⁴⁵. Sąd Najwyższy zajął podobne stanowisko już wcześniej, tj. w wyroku z 16 maja 2023 r., wskazując, że przepis art. 79 § 1 k.p.k. wprowadza zasadę, iż w postępowaniu karnym oskarżony musi mieć obrońcę, jeżeli nie ukończył 18 lat⁴⁶. Nasuwa się wniosek, że przewidziany w polskim Kodeksie postępowania karnego automatyzm ustanienia obrony obligatoryjnej z chwilą osiągnięcia pełnoletności pozostaje w sprzeczności z regulacją pkt 11 dyrektywy 2016/800. Zgodnie z jego treścią dyrektywę lub jej niektóre przepisy należy również stosować do osób w postępowaniu karnym, które w momencie objęcia postępowaniem były dziećmi, ale następnie ukończyły 18 lat, gdy jest to właściwe w świetle wszelkich okoliczności danej sprawy, w tym z uwagi na stopień dojrzałości oraz konieczność szczególnego traktowania danej osoby.

⁴³ Zob. A. Sakowicz: *Zakaz dowodowego...*, s. 52.

⁴⁴ R.A. Stefański: *2. Nieukończenie przez oskarżonego 18 lat*. W: *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*. Red. P. Wiliński. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2015. <https://sip.lex.pl/#/monograph/369362605/292713> [dostęp: 18.12.2024].

⁴⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 2023 r. II KK 406/23. LEX nr 3648333.

⁴⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2023 r. V KK 120/23. LEX nr 3563380.

W odniesieniu do dostępu do pomocy adwokata polska procedura karna w obecnym kształcie nie przewiduje stosowania przepisów dyrektywy 2016/800 po osiągnięciu pełnoletności przez podejrzanego oraz kontynuacji obrony obligatoryjnej dorosłego podejrzanego z uwagi na stopień dojrzałości oraz konieczność szczególnego traktowania danej osoby. Ewentualnie w grę mogą wchodzić inne podstawy obrony obligatoryjnej, lecz kwestia ta stanowi zagadnienie całkiem odrębne⁴⁷. W analizowanym wyroku (pkt 2 sentencji) TSUE stwierdził, że art. 2 ust. 1 i 3 dyrektywy 2016/800 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, przewidującemu automatyczne ustanie z chwilą ukończenia 18 lat prawa do pomocy adwokata z urzędu, w zakresie, w jakim takie uregulowanie nie pozwala na ustalenie, czy stosowanie wspomnianej dyrektywy lub jej niektórych przepisów, a w konsekwencji praw, jakie ona przewiduje, jest właściwe w świetle wszelkich okoliczności sprawy, w tym ze względu na stopień dojrzałości oraz konieczność szczególnego traktowania. Odnosząc się do sytuacji procesowej dzieci, które w toku postępowania stają się dorosłymi – w tym zakresie polska regulacja wydaje się niewystarczająca w stosunku do wymogów unijnych.

Zwraca uwagę fakt, że przywołana nowelizacja Kodeksu postępowania karnego weszła w życie 15 lutego 2024 r., zaś wniosek o wydanie orzeczenia prejudycjalnego w niniejszej sprawie został złożony przez Sąd Rejonowy w S. 26 sierpnia 2022 r., a wpłynął do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej 19 września 2022 r. Wobec nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z dnia 14 kwietnia 2023 roku część wniosków Trybunału utraciła aktualność. Wciąż problematyczne jest automatyczne ustanie obrony obligatoryjnej w chwili osiągnięcia pełnoletności przez podejrzanego, bez prawa kontynuacji obrony na podstawie przepisów dyrektywy 2016/800, a zwłaszcza art. 6, który dotyczy pomocy adwokata, mimo że potencjalnie może być to uzasadnione okolicznościami sprawy. To oznacza istnienie przestrzeni dla właściwych zmian prawnych.

Podsumowując przedstawiony wywód, można zauważyć, że proces ewolucji gwarancji procesowych dzieci nie przebiegał linearnie, lecz dość konsekwentnie w strefie europejskiego porządku prawnego. Niewątpliwie fundamentalną rolę w tym procesie odegrała Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. Niebagatelne znaczenie ma orzecznictwo sądów europejskich, w tym omówiony wyrok TSUE w sprawie C-603/22. Unijny prawodawca podejmuje liczne działania

⁴⁷ Przepis art. 79 § 2 k.p.k., przewidujący, że oskarżony musi mieć obrońcę również wtedy, gdy sąd uzna to za niezbędne ze względu na inne okoliczności utrudniające obronę, mógłby stanowić proceduralną możliwość i podstawę prawną do utrzymania stanu obrony obligatoryjnej po osiągnięciu pełnoletności, jednakże jest to norma ogólna i o charakterze uznaniowym, ocenym.

w celu zagwarantowania podmiotowości dziecka w postępowaniu karnym. Zadaniem dla polskiego ustawodawcy jest realizacja w pełnym zakresie unijnych standardów. Na koniec pozostaje wyrazić nadzieję, że wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 5 września 2024 r. będzie dla naszego ustawodawcy zobowiązaniem do dalszej zmiany prawa w celu zapewnienia dzieciom dopuszczającym się przestępstw najlepszej ochrony prawnej w postępowaniu karnym.

Bibliografia

Literatura

- Czyż E.: *Prawa dziecka*. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2002.
- Eichstaedt K.: *Art. 76. W: Kodeks postępowania karnego. T. 1: Komentarz aktualizowany*. Red. D. Świecki. Wyd. 7. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2024. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587748334/780568> [dostęp: 18.12.2024].
- Fingas M.: *Podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej w procesie karnym – wybrane zagadnienia implementacji dyrektywy 2016/800*. „Europejski Przegląd Sądowy” 2019, nr 11, s. 11–17.
- Konarska-Wrzošek V.: *Rozdział 1 Szczególny status dzieci i młodzieży w prawie wewnętrznym i w prawie międzynarodowym*. W: V. Konarska-Wrzošek: *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*. Wyd. 1. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013. <https://sip-1lex-1pl-1eejjwakw0a91.han.buw.uw.edu.pl/#/monograph/369278063/271022/konarska-wrzošek-violetta-prawny-system-postępowania-z-nieletnimi-w-polsce?cm=RELATIONS> [dostęp: 17.12.2024].
- Kurowski M.: *Art. 300. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz. T. 1: Art. 1–424*. Red. D. Świecki. Wyd. 7. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2024. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587388661/761809> [dostęp: 18.12.2024].
- Lewandowska A.: *Prawo dziecka do nauki na tle idei praw dziecka*. W: *Dziecko w sytuacjach uczenia się. Codzienność w poznawaniu świata i siebie*. Red. J. Malinowska, E. Jezierska-Wiejak. Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017, s. 145–158.
- Michalak M.: *Wstęp. W: Konwencja o prawach dziecka. Wybór zagadnień (artykuły i komentarze)*. Red. S.L. Stadniczeńko. Rzecznik Praw Dziecka, Warszawa 2015, s. 9.
- Palka I.: *Art. 300. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Red. J. Zagrodnik. Wyd. 1. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2024. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587945469/777312> [dostęp: 18.12.2024].
- Podręcznik prawa europejskiego dotyczącego praw dziecka*. Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej i Rada Europy, Luksemburg 2019. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_pl.pdf [dostęp: 08.11.2024].
- Ruchała A.: *Konsekwencje braku obrońcy podczas pierwszego przesłuchania w postępowaniu przygotowawczym. Glosa do postanowienia SN z dnia 27 czerwca 2017 r., II KK 82/17*. „Palestra” 2019, nr 3. <https://sip.lex.pl/#/publication/151350948/>

- ruchala-anna-konsekwencje-braku-obroncy-podczas-pierwszego-przeslucha
nia-w-postepowaniu...?cm=URELATIONS [dostęp: 18.12.2024].
- Sakowicz A.: *Zakaz dowodowego wykorzystania wyjaśnień podejrzanego występującego bez obrońcy bądź pod nieobecność obrońcy*. „Europejski Przegląd Sądowy” 2019, nr 1, s. 47–54.
- Schulz A.N.: 2.3.2. *Zasady*. W: *Międzynarodowe prawo rodzinne. Filiacja. Piecza nad dzieckiem. Alimentacja*. Red. P. Mostowik. Wyd. 1. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2023. <https://sip-1lex-1pl-1eejjwakw0a91.han.buw.uw.edu.pl/#/monograph/369528150/407?keyword=konwencja%20o%20prawach%20dziecka&tocHit=1&cm=SREST> [dostęp: 17.12.2024].
- Stefański R.A.: 2. *Nieukończenie przez oskarżonego 18 lat*. W: *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*. Red. P. Wiliński. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2015. <https://sip.lex.pl/#/monograph/369362605/292713> [dostęp: 18.12.2024].

Akty prawne

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym. Dz.U. UE L 280 z dnia 26 października 2010 r.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym. Dz.U. UE L 142 z dnia 1 czerwca 2012 r.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności. Dz.U. UE L 2013, nr 294.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym. Dz.U. UE L 2016, nr 132.
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej. Dz.U. UE C 2007, nr 303, s. 1 z późn. zm.
- Komunikat Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów – Większy nacisk na kwestię dzieci w działaniach zewnętrznych UE. COM (2008) 55, wersja ostateczna z dnia 5 lutego 2008 r. Nieopublikowany w Dzienniku Urzędowym. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0055> [dostęp: 28.07.2025].
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Agenda UE na rzecz praw dziecka. COM (2011) 60, wersja ostateczna z dnia 15 lutego 2011 r. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0060:FIN:pl:PDF> [dostęp: 28.07.2025].

- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dnia 20 kwietnia 2010 r. – Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości dla europejskich obywateli – Plan działań służący realizacji programu sztokholmskiego. COM (2010) 171, wersja ostateczna. Nieopublikowany w Dzienniku Urzędowym. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0171> [dostęp: 28.07.2025].
- Komunikat Komisji – W kierunku strategii UE na rzecz praw dziecka. COM (2006) 367 z dnia 4 lipca 2006 r. Nieopublikowany w Dzienniku Urzędowym. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:r12555> [dostęp: 28.07.2025].
- Komunikat Przewodniczącego w porozumieniu z Wiceprzewodniczącą Wallström w sprawie celów strategicznych 2005–2009: Europa 2010: Partnerstwo na rzecz odrodzenia Europy – dobrobyt, solidarność i bezpieczeństwo. COM (2005) 12 z dnia 26 stycznia 2005 r. <https://op.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/17df12fd-7203-48a5-a97b-8719f352268d> [dostęp: 28.07.2025].
- Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526 z późn. zm.
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. 1977, nr 38, poz. 169.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta i proklamowana rezolucją Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych 217A w dniu 10 grudnia 1948 r. https://www.unesco.pl/fileadmin/import24/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf [dostęp: 22.12.2024].
- Protokół (nr 1) w sprawie roli parlamentów narodowych w Unii Europejskiej. Dz.U. UE C 2016, nr 202, s. 203.
- Regulamin postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości. Dz.U. UE L 2012, nr 265, s. 1 z późn. zm.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 16 stycznia 2008 r.: W kierunku strategii UE na rzecz praw dziecka (2007/2093(INI)). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52008IP0012> [dostęp: 28.07.2025].
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury. T.j. Dz.U. 2023, poz. 1115 z późn. zm.
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Druk nr 2933. <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2933> [dostęp: 28.07.2025].
- Traktat o Unii Europejskiej. Dz.U. 2004, nr 90, poz. 864/30 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. T.j. Dz.U. 2025, poz. 383.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. T.j. Dz.U. 2025, poz. 49.

Ustawa z dnia 14 kwietnia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2023, poz. 818.

Wytoczne UE w sprawie promowania i ochrony praw dziecka, zatwierdzone przez Radę dnia 10 grudnia 2007 r. Nieopublikowane w Dzienniku Urzędowym. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16031-2007-INIT/pl/pdf> [dostęp: 28.07.2025].

Zalecenie Komisji z dnia 27 listopada 2013 r. w sprawie gwarancji procesowych dla osób wymagających szczególnego traktowania podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym (2013/C 378/02). Dz.U. UE C 378 z dnia 24 grudnia 2013 r.

Orzecznictwo

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 5 września 2024 r., C-603/22, Prokurator Rejonowy w Słupsku i D.G., En Qualité De Curateur De M.B. Et B.B. przeciwko M.S. i in. LEX nr 3752692.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 16 grudnia 1999 r. 24724/94. T. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, HUDOC, pkt 84. LEX nr 76925.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 27 kwietnia 2017 r. 34015/07. Zherdev przeciwko Ukrainie, HUDOC, pkt 135. LEX nr 2276244.

Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Salduz przeciwko Turcji z dnia 27 listopada 2008 r., skarga nr 36391/02. [https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/\\$N/9900000000000001_I_ETPC_036391_2002_Wy_2008-11-12_001](https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/$N/9900000000000001_I_ETPC_036391_2002_Wy_2008-11-12_001) [dostęp: 13.01.2025].

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2023 r. V KK 120/23. LEX nr 3563380.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 2023 r. II KK 406/23. LEX nr 3648333.

Postanowienie Sądu Rejonowego w Słupsku z dnia 26 sierpnia 2022 r. II K 613/22. LEX nr 3571942.